

Drie houtsneden van Jan Weiland sieren den tekst. Twee ervan hebben suggestie en zijn sterk van lijn.

J. D. W.

JUST HAVELAAR. *De Weg tot de Werkelijkheid*. Arnhem, N.V. Van Loghum Slaterus' Uitgevers-maatschappij, 1926.

Het moet wel zijn, dat op de een of andere wijze de haast van het oogenblik invloed geoefend heeft op het ontstaan van dit boek. Hoe anders te verklaren de bijna nonchalante manier, waarop de schrijver afrekent met de tallooze problemen, die hij vindt op den buigzamen weg zijner herinneringen, hoe het te billijken, dat wij van het hoofd-motief dezer essay's weinig meer ervaren dan — negatief! — het brengen van al de fouten en vergissingen van den hedendaagschen mensch onder den gemeenschappelijken noemer: romantiek.

Is het niet al te naïef, niet al te nutteloos, dit woorden-spel? Zonder eenigen twijfel dienen de gaven en verdiensten van Just Havelaar erkend, maar juist daarom ook mag hij, die in zekeren zin geroepen is om een geestelijk leider te zijn van zijn tijd, zich niet met het voor-de-hand-liggende vergee-nogen. Aan de woorden „romantiek” en „werkelijkheid” is toch stellig een diepere en breedere inhoud niet slechts te geven, doch ook als antithese zijn beide van meer gewicht ongetwijfeld, dan hier werd voorgesteld. Men zou verder kunnen gaan en beweren, dat de weg tot de werkelijkheid (de inleiding spreekt van de weg der werkelijkheid), gelijk die door den schrijver bewandeld wordt, eigenlijk eerder een weg uit de romantiek zou kunnen heeten, waarbij dan in het midden gelaten blijft, of deze weg naar „de” werkelijkheid voert of naar „een” nieuwe romantiek. Immers ook de meest drastische biecht zonder meer brengt ons nimmer nader tot de werkelijkheid, maar houdt ons gevangen binnen de spiegel-wanden van het eigen ik. Eerst dan kan zij een weg tot de werkelijkheid zijn, indien zij gedaan wordt tegenover den Eénen Anderen en wanneer zij geheilgd wordt door de Daad. En dat is het ook, wat het werk van Just Havelaar zoo gevaarlijk maakt: dat het prikkelt tot zelfkennis terwille van den weg, en niet: terwille van het gaan. Want wij zijn niet de weg, maar degenen die gaan, en onze zelfkennis (Havelaar zegt: Mensch wordt wezenlijk, om tot uw diepte in te keeren.) heeft slechts werkelijkheidswaarde, als zij in staat is een zóó groot licht voort te brengen, dat zij ook onze verhouding tot de anderen in haar diepste diepten doorstraalt. Van deze „anderen” nu rept Havelaar zelden in verband met de zelf-kennis en dit doet vreezen, dat zijn weg naar de werkelijkheid, ondanks de beste bedoelingen, een doodlopend zijpad zal blijken, van den ouden, mul getreden weg. Laten wij liever beginnen met ons rekenschap te geven met welk oogmerk wij „de werkelijkheid”